

บทที่ 10

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

ผู้ต้องขัง หมายถึง บุคคลผู้ซึ่งถูกพิพากษาตามคำสั่งศาลให้ได้รับโทษ องค์การสหประชาชาติได้ให้ข้อเสนอแนะว่า “การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ควรเน้นให้เห็นว่ามีใช่เป็นการกีดกันผู้ต้องขังให้ออกห่างจากสังคม แต่ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ฉะนั้น องค์การสังคมอื่น ๆ สมควรจะสนับสนุน ช่วยเหลือเจ้าพนักงานเรือนจำในการฟื้นฟูผู้ต้องขัง ให้ได้กลับเข้าสู่สังคมตามปกติในทุกเรือนจำจึงควรมีนักสังคมสงเคราะห์ปฏิบัติหน้าที่ประจำ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลส่งเสริมความสัมพันธ์อันดี ระหว่างผู้ต้องขังกับครอบครัวและกับองค์การสังคมอื่น ๆ การสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขัง ควรดำเนินการเป็นขั้นตอนและสอดคล้องกับหลักการแห่งกฎหมายและคำพิพากษาของศาล เพื่อรักษาไว้ซึ่งสิทธิอันพึงได้พึงเสียทางแพ่ง สิทธิในการประกันสังคม และผลประโยชน์ทางสังคมอย่างอื่นของผู้ต้องขัง”

ความหมายขอบเขต

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง มีขอบเขตแห่งการฟื้นฟูและพัฒนาบุคลิกภาพของผู้ต้องขัง โดยเน้นการแก้ไขทั้งสภาพร่างกาย จิตใจ สถานภาพทางสังคมและอาชีพของผู้ต้องขัง เพื่อให้เข้ากันได้กับสภาพทั่วไปในสังคม

การดำเนินการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ควรเป็นไปเพื่อการแก้ไขผู้ต้องขังตามหลักการแก้ไขบำบัดรักษาผู้ต้องขัง โดยกำหนดวิธีการปฏิบัติกร่วมกิจกรรม เพื่อให้ผู้ต้องขังเกิดความสำนึกรับผิดชอบ ดำเนินชีวิตอย่างสุจริต ซึ่งต้องคำนึงถึงคุณค่า ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนของผู้ต้องขัง พร้อมทั้งให้บริการเกี่ยวกับปัจจัยสี่ และการสงเคราะห์ที่จำเป็น

รูปแบบวิธีการปฏิบัติ

การปฏิบัติดูแลผู้ต้องขัง จะมีลักษณะการผสมผสานทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานในเรือนจำและทัณฑสถาน ซึ่งมีการกำหนดนโยบาย

และดำเนินตามนโยบายนั้นอย่างชัดเจน ซึ่งเริ่มตั้งแต่การลงโทษ การฝึกอบรมทั้งวิชาชีพ และวิชาการ การควบคุมให้อยู่ในระเบียบวินัย แก่ผู้ต้องขังโดยวิธีการเหล่านี้จะต้องประสานสอดคล้องกันเพื่อประโยชน์แก่ตัวผู้ต้องขัง

รูปแบบการปฏิบัติเหล่านี้ ได้แก่

1. รูปแบบการลงโทษ (Punishment Model) วิธีการนี้เป็นผลมาจากตัวผู้ต้องขังกระทำผิดที่เป็นภัยต่อสังคม จึงจำเป็นต้องได้รับโทษกักขัง จำกัดเสรีภาพ เพื่อให้เกิดความเข็ดหลาบและไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่าง ในวิธีการนี้จะเป็นวิธีการที่ควบคุมกวดขันให้ผู้ต้องขังปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ระเบียบ วินัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการลงโทษมากกว่าการแก้ไข

จากวิธีการนี้เป็นผลให้ผู้ต้องขังมีสภาพร่างกายและจิตใจที่เลวร้ายลงไป เนื่องจากมีลักษณะกีดกันผู้ต้องขังยากแก่การปรับปรุงให้กลับเข้ามาสู่สังคมเยี่ยงสุจริตชนได้

2. รูปแบบการแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation Model) เป็นวิธีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล โดยพิจารณาศึกษาพื้นฐานการดำเนินชีวิต ลักษณะพฤติกรรมของผู้ต้องขัง เพื่อเป็นแนวทางแก้ไข บำบัด รักษาให้ตรงกับสาเหตุที่แท้จริงของผู้ต้องขัง สิ่งเหล่านี้กระทำได้โดย วิศวเคราะห์ ลักษณะข้อบกพร่องส่วนตัว คุณสภาพบุคลิกภาพ

3. รูปแบบบูรณาการใหม่ (Integration Model) โดยมุ่งให้ผู้ต้องขังปรับตนเองให้สอดคล้องกับแนวทางบรรทัดฐานของสังคม จำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้อื่นนอกเรือนจำ การพบปะผู้คนที่จนทำให้เกิดการยอมรับผู้ต้องขังเข้า

4. รูปแบบการปฏิรูป (Reformation Model) เป็นวิธีการป้องกันอาชญากรรมแนวใหม่ โดยเน้นการปรับปรุงสถาบันทางสังคม บุคลิกภาพของบุคคล เช่น สถาบันครอบครัว โรงเรียน สถานประกอบการ การศึกษา กระบวนการยุติธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

5. รูปแบบเศรษฐกิจ (Economic Model) สภาพเศรษฐกิจ มีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตสังคมเป็นอย่างยิ่ง ความยากจน การว่างงาน แหล่งเสื่อมโทรม สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาเชื่อมโยงถึงอาชญากรรมทั้งสิ้น (ตามที่กล่าวแล้วในแนวความคิดเศรษฐกิจและอาชญากรรม) การใช้รูปแบบเศรษฐกิจเพื่อเป็นวิธีการในการพัฒนามาตรการป้องกันสังคม โดยวิเคราะห์ผลที่เกิดกระทบจากระบบเศรษฐกิจและอาชญากรรมเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ

6. รูปแบบมูลวิวัติ (Radical Model) เป็นวิธีการเข้มงวดในการปรับปรุงสภาวะต่าง ๆ ซึ่งใช้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง นักโทษการเมือง ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีแนวโน้มชอบความรุนแรง ไม่พอใจสภาพที่เป็นอยู่ในสังคม ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างค่านิยมใหม่ให้สังคม ก่อให้เกิดความขัดแย้ง เกิดปัญหาอาชญากรรม ความไม่สงบ ฉะนั้นเจ้าหน้าที่จำเป็นต้องชี้แนะให้การศึกษาเพื่อเปลี่ยนทัศนคติความเชื่อของบุคคลเหล่านี้ให้เข้าใจถึงความชอบธรรมในสังคม

การจำแนกประเภทผู้ต้องขัง

การจำแนกประเภทผู้ต้องขัง เป็นกระบวนการต่อเนื่องเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล ด้วยวิธีการค้นหารวบรวมข้อมูลและวิจัยประวัติทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้ต้องขัง ซึ่งจะมีผลในการพัฒนาบุคลิกภาพของผู้ต้องขัง และเพื่อจะได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนปรับปรุงแก้ไขผู้ต้องขังให้กลับเข้าสู่สังคมอย่างปกติสุข

องค์การสหประชาชาติได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการจำแนกประเภทผู้ต้องขังดังนี้

1. เพื่อประโยชน์ในการแบ่งระดับความแตกต่างของผู้ต้องขัง เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติเกี่ยวกับการอบรมแก้ไข

2. เพื่อแยกผู้ต้องขังที่มีการประกอบอาชญากรรมรุนแรง มีสันดานเป็นอาชญากร

3. เพื่อศึกษาประวัติและบุคลิกภาพลักษณะของผู้ต้องขัง เพื่อจะกำหนดวิธีปฏิบัติ

เป็นรายบุคคล

4. เพื่อแยกผู้ต้องขังไว้ตามทัศนสถานต่าง ๆ เช่น ผู้ต้องขังที่เป็นเพศหญิง เด็ก... ฯลฯ

การจำแนกประเภทเหล่านี้ จะเป็นประโยชน์เพื่อการอบรมฟื้นฟูแก้ไขผู้ต้องขังและดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ

การจำแนกประเภทผู้ต้องขัง แบ่งออกได้ 3 ประเภท

1. การจำแนกประเภทสถานแรกรับ โดยวิธีการจัดตั้งสถานแรกรับเพื่อดำเนินการให้คำแนะนำ และศึกษาปัญหาของผู้ต้องขังโดยทั่ว ๆ ไป ก่อนที่จะส่งตัวไปยังเรือนจำหรือทัศนสถานอื่น

สถานแรกรับจะวินิจฉัยตรวจสอบหาข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขังและกำหนดมาตรการที่จะปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ซึ่งดำเนินงานโดยผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขผู้กระทำผิด เช่น สถานแรกรับ เรือนจำกลาง นครปฐม ดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังวัยหนุ่ม เพื่อการควบคุม และกำหนดการฝึกอาชีพแก่ผู้ต้องขัง โดยการคัดเลือกผู้ต้องขังที่ประพฤติดีจะถูกส่งไปยังทัศนสถานเปิด ส่วนผู้ต้องขังที่มีความประพฤติไม่น่าวางใจจะถูกส่งไปยังทัศนสถานที่มีมั่นคงแข็งแรง

2. การจำแนกประเภทผู้ต้องขังตามสภาพทัศนสถาน เป็นการจำแนกผู้ต้องขังตามสภาพ อายุ เพศ ความรุนแรงของความผิด

3. การจำแนกประเภทผู้ต้องขังแบบระบบร่วม โดยมีการวิเคราะห์ปัญหาของผู้ต้องขังแต่ละคน และกำหนดมาตรการเพื่อการปฏิบัติเฉพาะราย ซึ่งมีการตรวจสอบเพื่อจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ซึ่งโดยคณะกรรมการซึ่งเป็นนักวิชาชีพและเจ้าหน้าที่เพื่อประเมินผลความก้าวหน้าหรือความล้มเหลวของโครงการที่นำมาปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเพื่อจัดให้ผู้ต้องขังได้รับการฝึกอบรมแก้ไขในโครงใหม่ที่เหมาะสม

มาตรการจำเป็นในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง เป็นการดำเนินงานอันเกี่ยวเนื่องกับการยับยั้งและฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรมผู้ต้องขัง โดยวิธีให้การฝึกอบรมวิชาการทั่วไป วิชาชีพภายใต้การลงโทษซึ่งเป็นไปตามความเหมาะสมกับประเภทความผิด ซึ่งมีวิธีการปฏิบัติดังที่กล่าวมาแล้ว พร้อมกันนี้ควรที่จะใช้มาตรการอื่น ๆ อีก อันได้แก่

มาตรการไม่ควบคุม เป็นวิธีการแก้ไขผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้ระบบเรือนจำและทัศนสถาน

1. การคุมประพฤติ (Probation) เป็นระบบที่ใช้กับผู้ที่กระทำผิดทางอาญาเป็นครั้งแรก และศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นผู้มี ความผิดจริงสมควรได้รับโทษที่เหมาะสมแก่ผู้กระทำผิดแล้วแต่ให้รอการลงโทษไว้ก่อน โดยมีการกำหนดระยะเวลาซึ่งจะมีการตรวจสอบ แนะนำ สอดส่อง และดูแลความประพฤติของผู้กระทำผิดในระหว่างรอการลงโทษ เนื่องจากศาลเห็นสมควรว่าควรจะมีผลต่อการดำเนินชีวิตในสังคมได้

วิธีการคุมประพฤติอย่างมีประสิทธิภาพจะขึ้นอยู่กับบุคคลผู้บริหารงานในการคุมประพฤติซึ่งจะต้องมีความรู้ความสามารถหลายด้านพร้อมทั้งได้รับการฝึกอบรมมาโดยเฉพาะบุคคลสำคัญในการคุมประพฤติได้แก่ ผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจสั่งให้มีการคุมประพฤติภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ที่ได้กำหนดให้ และพนักงานคุมประพฤติจะทำการสอบสวนพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อรายงานผู้พิพากษา และพนักงานนี้จะติดตามดูแลช่วยเหลือผู้ถูกคุมประพฤติ ฉะนั้นความสำเร็จจากการคุมประพฤติจะขึ้นกับเจ้าหน้าที่

วัตถุประสงค์ที่ศาลให้มีการคุมประพฤติ

1. เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ระบบเรือนจำและทัศนสถานแก่ผู้กระทำผิดเพื่อไม่ให้มีประสบการณ์ในการติดต่อกับผู้ต้องโทษอื่น ๆ ในเรือนจำ

2. เพื่อประหยัดงบประมาณของรัฐ ในการเลี้ยงดูและก่อสร้างเรือนจำและทัณฑสถานใหม่

3. เพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด โดยวิธีการให้เข้าไปมีส่วนร่วมในสังคมอย่างเป็นปกติ

การพิจารณาให้มีการคุมประพฤติได้มีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากวัตถุประสงค์ดังกล่าว และศาลอาญาและศาลเด็ก พิจารณาให้ผู้กระทำผิดได้มีโอกาสแก้ตัว โดยเฉพาะในคดีความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ

วิธีการคุมประพฤติของประเทศไทยได้กล่าวแล้วข้างต้น สำหรับต่างประเทศจะมีหน่วยงานอิสระ เมื่อศาลสั่งให้คุมประพฤติ ผู้ถูกคุมประพฤติจะต้องมารายงานตัวและอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานนั้น วิธีรายงานตัวอาจมีลักษณะที่ให้ผู้ถูกคุมประพฤติมารายงานตัวตามกำหนดเวลา หรือโดยที่เจ้าหน้าที่คุมประพฤติออกไปดูแลถึงถิ่นที่อยู่อาศัยเพื่อได้พบปะและดูแลสุขภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ถูกคุมประพฤติและครอบครัวของเขา

ความประพฤติของผู้ถูกคุมประพฤติจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขเจ้าหน้าที่ดูแล เช่น ไม่เล่นการพนัน ดื่มสุรา ถ้ากระทำผิด อาจถูกศาลสั่งลงโทษจำคุกได้ แต่ถ้าประพฤติดีก็จะได้รับอิสระภาพในที่สุด

อุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในการคุมประพฤติ ได้แก่

1. เจ้าหน้าที่มีจำนวนน้อยไม่พอกับผู้ถูกคุมประพฤติ ทำให้สอดส่องไม่ทั่วถึง
 2. การขาดความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญ และประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่
 3. มนุษยสัมพันธ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินการคุมประพฤติเพื่อให้เกิดความเข้าใจจริงใจต่อผู้ถูกคุมประพฤติ
 4. งบประมาณค่าใช้จ่ายไม่เพียงพอ
 5. ผู้ถูกคุมประพฤติ ไม่พยายามเข้าใจที่จะปรับปรุงตนเองให้เป็นเยี่ยงสุจริตชน
- ประเด็นเหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นได้เสมอในการดำเนินการคุมประพฤติ

2. การพักการลงโทษ (Parole) เป็นวิธีการแก้ไขผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้การคุมขัง การพักการลงโทษ เป็นการปลดปล่อยผู้ต้องขังซึ่งได้รับการพิจารณาความเหมาะสมจากการประพฤติดีในช่วงเวลาที่อยู่ในเรือนจำ ทัณฑสถานก่อนครบกำหนดโทษตามคำพิพากษาของศาล โดยมีเงื่อนไขอยู่ภายใต้คำแนะนำช่วยเหลือ ตลอดเวลาที่อยู่ภายนอกเรือนจำจนกว่าจะครบกำหนดโทษ ถ้ากระทำผิดในระหว่างการพักการลงโทษก็ต้องกลับเข้าเรือนจำอีกครั้งในช่วงการพักการลงโทษจะอยู่ภายใต้การดูแลแนะนำของเจ้าหน้าที่คุมประพฤติ

การพิจารณาผู้ต้องขังให้ได้รับการพักการลงโทษขึ้นอยู่กับคะแนนความประพฤติในปัจจุบันได้ขยายออกไปโดยหลักการพิจารณาอย่างยุติธรรม มีการสืบสวนประวัติและความประพฤติในช่วงถูกควบคุมในทัณฑสถาน นอกจากนี้ยังได้รับการตรวจสอบสภาพจิตใจ และสภาพแวดล้อม โดยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อประกอบการพิจารณาพักการลงโทษ

ทั้งการคุมประพฤติและการพักการลงโทษเป็นงานที่ต้องมีการเสริมสร้างความเข้าใจในหมู่ประชาชน เพื่อให้เกิดการยอมรับบุคคลเหล่านี้กลับสู่สังคม ทำให้เข้าใจว่างานด้านการควบคุมและป้องกัน การฝึกอบรมฟื้นฟูจิตใจผู้ต้องขัง เพื่อเป็นการป้องกันสังคมจากภัยอันตราย ฉะนั้นจะต้องให้เกิดความเข้าใจในความไม่แตกต่างของบุคคลผู้คุมประพฤติหรือผู้พักการลงโทษ กับคนทั่ว ๆ ไปในสังคม เพื่อไม่ให้เกิดการกีดกันจำกัดเขาภายในสังคม และจะเกิดความร่วมมือช่วยกันปรับปรุงสังคมได้ในที่สุด

3. **บ้านกึ่งวิถี (Half-Way House)** เป็นวิธีการเพื่อให้ผู้ต้องขังประสบความสำเร็จในการทดลองดำเนินชีวิตก่อนได้รับการปลดปล่อย ลักษณะของบ้านกึ่งวิถี จะเป็นสถานที่ที่ใช้เพื่อให้ผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดีได้เข้ามาอยู่อาศัยเพื่อทดลองว่าสมควรจะได้รับการพักการลงโทษหรือไม่ ซึ่งถือเสมือนเป็นที่รองความประพฤติของผู้ต้องขัง โดยการดูแลของเจ้าหน้าที่

มาตรการกึ่งควบคุม เป็นวิธีการซึ่งใช้ระบบเรือนจำและทัณฑสถานน้อยลง

1. **การจำคุกในวันหยุดสุดสัปดาห์** เป็นวิธีการควบคุมตัวผู้กระทำความผิดเฉพาะวันเสาร์และอาทิตย์ในเรือนจำ โดยมีการทำงานแล้วแต่ความเหมาะสม และจะได้กลับบ้านในวันอาทิตย์ไปดำเนินภาระกิจของตนซึ่งเป็นวิธีที่ใช้ในบางประเทศ

2. **โดยการปลดปล่อยให้ทำงานภายนอกเรือนจำ (work release programme)** เป็นการอนุญาตให้ผู้ต้องขังได้ไปทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่น เช่น โรงงาน บริษัท ร้านค้า เมื่อเลิกเวลาทำงานจะต้องกลับเข้ามาอยู่ในเรือนจำตามปกติ ซึ่งวิธีการนี้มีประโยชน์เพื่อช่วยแก้ไขผู้ต้องขังให้สามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมเป็นพลเมืองดีได้ ภายหลังได้รับการปลดปล่อย เพราะเป็นวิธีการที่ค่อย ๆ มีการเรียนรู้ชีวิตภายนอกที่ละเล็กละน้อย มิได้เปลี่ยนสภาพจากหน้ามือเป็นหลังมืออันอาจเกิดอุปสรรคในการดำเนินชีวิตได้

3. **ทัณฑนิคม (Penal Colonies)** เป็นวิธีการที่เรือนจำจัดที่ดินพร้อมทั้งเครื่องมือการทำมาหากินและการจัดสร้างที่อยู่อาศัยของผู้ต้องขัง โดยอนุญาตให้ผู้ต้องขังนำครอบครัวเข้าไปอยู่ในทัณฑนิคมได้

นอกจากมาตรการดังกล่าวที่ใช้เพื่อปฏิบัติต่อผู้ต้องขังก่อนมีการปลดปล่อยแล้ว ยังมีวิธีการปลดปล่อยผู้ต้องขังอีก ดังนี้

1. การอภัยโทษ (pardon) หมายถึงการได้รับการลดโทษให้น้อยลงหรือไม่ต้องรับโทษ เป็นวิธีการที่ฝ่ายบริหารพิจารณาความเหมาะสม ซึ่งอาจเป็นการปลดปล่อยโดยไม่มีเงื่อนไข หรือโดยมีเงื่อนไขตามกำหนด ถ้ากระทำผิดจะถูกลงโทษซ้ำอีก ลักษณะสำคัญของผู้ที่ได้รับอภัยโทษ จะถือว่าเป็นบุคคลผู้เคยกระทำผิดและต้องโทษตามคำพิพากษา ไม่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ไม่สามารถเข้ารับราชการ

2. การนิรโทษกรรม (amnesty) เป็นอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติตรากฎหมายนิรโทษกรรมขึ้น ผู้ที่ได้รับนิรโทษกรรมถือว่าเป็นบุคคลที่ไม่เคยกระทำผิดและไม่เคยต้องคำพิพากษาว่ากระทำผิด จึงไม่สูญเสียสิทธิอันพึงมีพึงได้ทั้งสิ้น

3. การปลดปล่อยภายหลังครบกำหนดโทษ เป็นวิธีการที่เกิดขึ้นเมื่อผู้ต้องขังครบกำหนดการถูกควบคุม เป็นหน้าที่ของเรือนจำที่จะต้องปฏิบัติโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น

คำถามท้ายบท

1. จงกล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เข้าใจ?
2. จงอธิบาย ความแตกต่าง
 - ก. การคุมประพฤติ
 - ข. การพักการลงโทษ
 - ค. บ้านกึ่งวิถี
 - ง. การนิรโทษกรรม
 - จ. การอภัยโทษ